
PLAVCI Z HLUBIN ČASU

Jmenuje se Petris a pochází ze strategického města Fókaia, ležícího na březích Egejského moře v Přední Asii, na území dnešního Turecka. Je Ión a patří k nejstaršímu starořeckému kmeni, o němž se říká, že jeho příslušníci jsou potomky legendárních mykénských Achájců. Nese si v sobě odkaz homérských veršů, má duši hrdiny a postavu antického obra.

Stojí na přídi a sleduje blížící se břeh. Jeho loď je postavena z cedrového dřeva, je dvanáct metrů dlouhá a čtyři metry široká a disponuje třemi řadami veslařů a jednou velkou čtvercovou lněnou plachtou připevněnou na jediném stožáru. Ještě neexistuje kormidlo, takže muži usměrňují plavbu s pomocí dlouhého vesla na zádi a navigují tak, aby neztratili z dohledu pobřeží a nezmizeli v nekonečném mořském prostoru, táhnoucím se od jejich levoboku daleko za obzor.

Před třemi měsíci vypluli z Fókaie, minuli Teos, Efezos, Milét a ostrovy Chios a Samos. Teď mají před sebou širokou Lacydonskou zátoku s úzkým vjezdem do kotviště, chráněnou před

poryvy silného větru. Skalnaté ostrůvky rozaseté ve směru plavby směrem k pobřeží, pro ně představují jisté nebezpečí, protože o zubaté útesy se rozbíjí příboj a voda pění na skalních hřbetech skrytých těsně pod hladinou. Nevědí, že tyto ostrůvky se budou o mnoho let později nazývat Frioulské, že na jednom z nich bude stát pevnost If a že vjezd ke kotvišti budou střežit další dvě pevnosti postavené ke slávě a z moci francouzských králů. Upírají oči k pevnině a pozorují břeh.

Krajina se před nimi vlní a zvedá do vyprahlých pahorků porostlých nízkými křovinami, ohnutými větrem. Voní tu mořská sůl, divoký šafrán a čilimník. Plavci netuší, že jednou se bude v průvodcích psát, že „Bůh předtím, než stvořil Adama, zjistil, že mu po stvoření světa zbylo ještě několik přírodních krás: ohromné rozpětí nebeské modři, téměř všechny druhy skal, orná půda naplněná semeny pro skvostnou květenou a nepřeborná škála dosud neupotřebených chutí a vůní“, zatím se jim hrudě svírají napětím a s obavami pozorují široký pás pobřeží pokrytého drobnými kamínky, jenž se jednou bude nazývat Vieux-Port, Starý přístav. Stanula tady před nimi noha řeckých plavců? Nevědí. Pro Ióny je to zatím neprobádaný kraj, ačkoliv jejich lodě už dosáhly vzdálených pobřeží. Potřebují sůl a doufají, že ji tady naleznou. Výměnou přivážejí vzácné kovy, zejména měď. Hrozí jim nebezpečí? Budiž, jsou na ně připraveni a jejich patronka bohyně Artemis jistě jejich počínání posvětil. Kýl opatřený vpředu jakousi ostruhou pro lepší ukotvení konečně zaskřípe na pobřežních oblázcích.

Píše se rok 600 před Kristem.

Začíná skutečná historie země, jež se bude nejprve nazývat jednoduše *provincia*, pak Provença či Prouvènço, až se její název definitivně ustálí na francouzském a obecném pojmenování Provence.

Zvláštní je, jak se Provence – rozumějme tímto termínem dnešní Provence, rozkládající se v prostoru ohraničeném na východě italskou hranicí, na západě městy Arles, Avignon a Tarascon, na jihu Středozemním mořem a na severu údolím Rhôny a městy Orange na jedné a Sisteron na druhé straně – vynořila z hlubin času jako nějaký osamocený prehistorický koráb, jenž se náhle zjevil na obzoru nicoty. Jistě, zdejší území bylo před příchodem Řeků osídleno nejrůznějšími kmeny tvořícími mozaiku zvyků a kultur, ale, jak říká Michel Bertrand, existuje tu propast hluboká několik desítek tisíc let, oddělující původní homo sapiens od zdejších ligurských kmenů, které se v prostoru objevily někdy kolem roku 1500 před naším letopočtem. Naprostý nedostatek informací, souvisejících s archeologickým a demografickým výzkumem, jako by potvrzoval onu magičnost a mysticismus, které si dodnes s Provence spojují nejen romantičtí cestovatelé, ale v jisté míře i někteří historikové.

„Skutečné tajemství nesmí být spojováno se samotnými tajemnými fakty nebo reáliemi, jak nás o tom přesvědčují okultisté,“ napsal Jean-Paul Clébert. „Tajemství musí mít jasná vysvětlení a přehledná shrnutí.“

Shrňme si to tedy: V okamžiku, kdy plavci z řecké lodi vystoupili na břeh v Lacydonské zátocy, koexistovala na zdejším území řada kmenů, které dnes řadíme pod jednotný ná-

zev Ligurové. Do Provence se nepochybně dostali z dnešní Itálie, kde jejich původní kořeny najdeme v kraji Liguria, ležícím nedaleko Janova. Proudny migrujících kmenů, putujících Evropou k severu a východu, však samozřejmě nemohly opomenout ani západní cestu podél pobřeží Středoziemního moře. Osídlili nejen území ležící bezprostředně u moře, ale dostali se údolím Rhône na sever a pustili se přes rozsáhlé bažiny i dál na západ.

„Jejich země je divoká a vyprahlá,“ napsal na počátku našeho století řecký zeměpisec Posidonio Apamejský. „Půda je kameňatá, takže ji nemohou pořádně zorat, protože všude narážejí na skálu. Obtížná práce a věčný nedostatek potravin způsobují, že život Ligurů je nesmírně těžký a že všichni jsou na kost vyhublí. Ženy musejí dřít stejně jako muži... Muži kompenzují nedostatek obilí lovem. Lezou po skalách jako kozy.“

Kdybychom pominuli příplutí Řeků do Lacydonské zátoky a chtěli bychom se vydat ještě dál do hlubin provensálské historie, museli bychom konstatovat, že dějiny Provence, stejně jako dějiny celého lidstva, bezprostředně souvisejí s dobou železnou, tedy s okamžikem, kdy se lidé naučili zpracovávat a využívat kovy. Jen si připomeňme, že měď a bronz se objevily v Egyptě už někdy v 5. století před Kristem, ale že to trvalo skoro dalších 200 let, než se díky krétským, egejským a trojským námořníkům a obchodníkům rozšířily do západní Evropy, zejména pak do Španělska, odkud to byl už jen krůček do Provence. Nezapomeňme ovšem, že měď je kvůli své odolnosti v surovém stavu velmi obtížně zpracovatelná a že je ji zapotřebí smíchat s cínem při výrobě bronzu, který v té době pro lidstvo

představoval doslova zázrak. Jenomže zatímco cínová naleziště se nacházela na mnohých místech Evropy, měď se těžila takřka výlučně v Arménii a později na Kypru – však se jí také říkalo cyprium –, což byl samozřejmě základ bohatství Kypřanů a později Fénicianů, kteří se proslavili jako „taviči kovu“.

A jsme-li u tajemství a mýtů, nesouvisí snad cesta bájného řeckého hrdiny Hérakla (latinsky Herkula) za třemi zlatými jablky do zahrady Hesperidek, tedy snad do Maroka či Španělska, s hledáním žlutého – slunečního kovu, zlata nebo mědi? Neplul snad Héraklés podél provensálského pobřeží, neboť „nevěděl, kde zahrada Hesperidek leží a putoval mnoha zeměmi“, jak se píše v bájích? Nezastavil se náhodou v Lacydonské zátoce, aby dal spočinout nohám znaveným věčným kolébáním vln, a nesetkal se právě tady s mořským bohem Néreusem, který mu ukázal cestu?

„Ach, kde všude nacházíme tvá tajemství, má drahá Provence,“ napsal básník Frédéric Mistral.

Nám nezbyvá než s ním souhlasit.

Když se totiž Héraklés přes Pyreneje cestou podél languedockého pobřeží vracel domů, přibližně v místě, kde se dnes nachází město Montpellier, potkal dceru krále Bébryciana Pyrené, do níž se okamžitě zamiloval, a na chvíli se tu zdržel. A když potom přecházel pustou planinu Crau na levém břehu delty Rhône, cestu mu zastoupili dva strašliví obři Albion a Ligur. Nemohli mít symboličtější jména. Původ jména Albion pochází ze slova *alb*, což znamená světlý nebo bílý. Není pochyb o tom, že tohle pojmenování souvisí s příchodem Keltů, kteří se jako veletok přivalili ze severu a údolím Rhône se do-

stali až dolů na jih. Etnicky se výrazně lišili od tmavých, šlachovitých a podsaditých Ligurů. Byli prostě světloušci a vysocí. Jméno Albion se zachovalo nejen jako označení prapředků obyvatel Velké Británie, ale i v místním pojmenování provenzálské náhorní plošiny v departementu Alpes-de-Haute-Provence. Jméno druhého obra, Ligura, jistě nemusíme rozebírat. Proti Héraklovi tedy stanuli zástupci dvou národů, kolonizujících prostor dnešní Provence. Díky jejich smísení tu vznikla úplně nová etnická skupina keltsko-ligurská, jejímž příslušníkům budeme později říkat společným názvem Galové. Nastával zkrátka nový věk.

A Héraklés? S oběma obry měl spoustu práce, protože rány, které jim uštedřil, se vzápětí zacelily, takže hrdina postupně umdlával. Nebýt pomoci boha Jupitera, jenž milého hrdinu zahalil do mlhy, aby unikl pohledům protivníků, jen bozi vědí, jak by souboj nakonec dopadl. Vzápětí se na Albiona a Ligura našťestí snesla bouře kamení a krup, vyvolaná poryvem mistrálu. Obři omdleli a Héraklés je dobil obrovskými balvany, které na planině Crau můžeme vidět dodnes. A protože zbažil kraj krutých obrů, všude ho oslavovali a vítali, takže se jeho zpáteční cesta proměnila v triumf. To se mu samozřejmě líbilo, a proto jednomu ze svých pobočníků, jistému Nemausovi, poručil vybudovat město Nîmes, které stále ještě stojí na hranicích mezi Languedokem a Provence.

A jsme zpátky u našich plavců, kteří právě zakotvili v Lacydonské zátoce. Kromě zboží s sebou totiž přivezli helénskou kulturu a ta se ve zdejších kraji smísila s kulturou Ligurů a Keltů, aby se později pod vlivem Římanů změnila ve specifickou

kulturu provensálskou, která promění tento kraj a přes veškeré pozdější vlivy si po mnoho staletí uchová svou výlučnost. Kdyby v tu chvíli měli plavci možnost vystoupit na posvátnou horu Mont Ventoux, tyčící se východně od Rhône, sto třináct kilometrů od pobřeží v departementu Vaucluse, do výšky 1911 metrů nad zdejší krajinou, možná by zaslechli, jak se společně se spisovatelkou Frédérique Hébrardovou hora vyznává z lásky k Provence:

„Počítala své ovocné stromy, levandulová pole, vinice a stromy se stříbrnými listy. Vdechovala vůni přírody. Dívala se na lidi. A na srdce těch lidí.“

Siou aou miou, znělo by to provensálsky. Jsem tady doma.

Petris a jeho plavci si ovšem museli domov teprve vybudovat. Měli štěstí. Král místního kmene Segobrigů jménem Nann totiž právě pořádal zásnuby své dcery Gyptis. Měla si během velké slavnosti vybrat ženicha a podle místního zvyku mu nabídnout v poháru vodu. Řeční hosté se zamíchali mezi ostatní a začali hodovat. Gyptis k údivu všech přítomných povstala, přistoupila k Petrisovi a nabídla mu pohár. Nevíme, jak reagovali Nannovi poddaní, ale Řekům dívčina volba zalichotila. Petris se stal královým zetěm a věnem dostal povolení postavit nové město.

To město se bude jmenovat Massalia a jeho název se postupem času promění v Marseille. Právě tudy vstoupí do Provence civilizace.

Když ve 4. století před Kristem římský historik Marcus Junianus Justinus zachytil ve svém díle *Historiae Philippicae et totius mundi origines et terrae situs* příběh Petrise a jeho dru-

hů, měla za sebou Massalia už pomalu dvoustoletou existenci. Byla to vůbec první písemná zmínka o zdejším kraji a je obecně považována za počátek provensálské a v daných souvislostech i francouzské historie, ačkoliv Justinovo dílo se hemžilo chybami, které už jeho současníci a potomci mnohokrát opravovali. Ale přijmeme-li tuto hypotézu, nezbude než konstatovat, že Massalia – Marseille je zřejmě nejstarším městem nejen Provence, ale pravděpodobně celé Francie, neboť třeba o Paříži máme první písemnou zmínku až z roku 54 před Kristem, kdy se o ní v souvislosti s Gaiem Juliem Caesarem a jeho *Zápisky o válce galské* mluví ještě jako o Lutécii. A ostatní řecká města jako Arles (Arelate) či Antibes (Antipolis) založili až jako massaliské kolonie o století později než samotnou Massalii, ačkoliv nějaká keltská *oppida* tam zřejmě existovala už předtím. To platí zejména o Aix-en-Provence (Aics), které bylo zřejmě jakýmsi hlavním městem keltsko-ligurského kmene Salyenů či Salluviů a neslo název Entremont.

Budiž řečeno, že Petris od krále nedostal zrovna ideální místo k vybudování tohoto města. Původní Massalia se rozkládala v prostoru dnešní nejstarší marseilleské čtvrti Le Panier, ležící severně od budoucího Starého přístavu, v němž plavci zakotvili. Přístav ovšem nevypadal jako dnes. Plavci ho založili skoro o dvacet metrů dál, než je dnešní kamenné nábřeží s pamětní deskou připomínající řecké vylodění. Nejbližší domy od něj stály vzdálené až čtyřicet metrů. Oblast, kudy dnes běží nejznámější marseilleský bulvár Canebière, pokrývaly rozsáhlé močály, na opačné straně, směrem k dnešní bazilice svatého Viktora, spadal nepřístupný sráz strmě do moře a v místech,

kudy dnes vede Promenade de la Corniche, bránily přístupu vysoké skalní stěny. Plavcům nezbylo než začít budovat malé město na pobřeží, pomaličku se pokusit vysušit močály a kolonizovat okolní více či méně přístupné pahorky. Na své straně ovšem měli zkušenost a odhodlání. Uměli zpracovávat železo, vyrábět bronz a obdělávat půdu. Přivezli s sebou semena olivovníků a vinné révy, o nichž zdejší kmeny doposud neměly ani ponětí. Navíc zpočátku vycházeli s místními domorodci dobře, což po krátkou dobu vedlo k všeobecné prosperitě. Jenomže kam přijde člověk, tam mír nemá bohužel dlouhého trvání.

Král Nann totiž neměl jen půvabnou dceru, ale také závislivého syna Commanuse, jemuž se řecké úspěchy nemálo zajídaly. S každým dalším novým domem, s každým nově uzavřeným obchodem a nově postavenou lodí jeho závist rostla. Nebyl sám, obklopil se sobě podobnými. Jako kdybychom ho přes propast času slyšeli říkat:

„Přece nenecháme svou zemi cizákům. Nebudou nám brát naše ženy!“

A jak řekl, tak udělal. Spiknutí bylo na světě. Jenomže, jak píše Clébert, město zrozené ze svatby zachránila zcela příznačně láska.

Jakási Commanova příbuzná se zamilovala do jednoho mladého krásného Řeka a v posteli mu spiknutí vyzradila. Zatímco se Commanovi přívrženci ukryli v okolních močálech a chystali se k útoku, Řekové a jejich spojenci je v noci obklíčili a za svítání zmasakrovali. Smrt v močálech prý tehdy našlo sedm tisíc mužů, což je číslo, které, vzhledem k nově

založenému městu, vypadá poněkud přehnaně, i když musíme připustit, že se Massalia rozrůstala poměrně rychle. Platilo to zejména po roce 540 před Kristem, kdy Peršané dobyli íónské město Fókaia v Přední Asii. Massalští Íónové kolébce svého rodu na pomoc nevyrazili, naopak. Jednalo se o bohaté obyvatele Fókaie, kteří v Massalii našli útočiště, a tak výrazně přispěli k rozvoji města.

Stačilo tedy sto let, aby se z Massalie stala mocnost, s níž se v oblasti Středozemního moře muselo počítat. Dokázala odolat i vojenskému a obchodnímu tlaku Etrusků a Kartáginců, kteří se Massalii na východě i na západě, směrem ke španělskému pobřeží, snažili odříznout od obchodních kontaktů a izolovat ji od nově zakládaných osad.

Jenomže vzájemné konflikty mezi oběma mocnostmi význam Massalie ještě posílily, takže město mohlo pokračovat v zakládání kolonií po celém Azurovém pobřeží, prakticky až k Nice (Nikaia). Massalia dokázala odolat i hromadnému vpádu Keltů, kteří se dál valili údolím Rhôny na jih. Jeden z jejich vůdců, nositel složitého jména Caturamandus, přivedl vojsko až k samotným branám města a oblehl ho. Jenomže v okamžiku, když už nikdo o jeho vítězství nepochyboval, přišla – jak jinak – na pomoc vyšší moc. Když se Caturamandus přiblížil k městským hradbám, s hrůzou spatřil, jak se nad ním tyčí obrovitá socha jakési víly. Milého válečníka zachvátil tak příšerný strach, že místo aby Massalii smetl z povrchu zemského, začal s ní vyjednávat. Město, které chrání bohové, prostě porazit nešlo.

Kdo byla ona tajemná víla, jejíž podoba vyděsila udatného Gala? Nepochybně se jednalo o sochu bohyně Artemis, kterou

nechal Petris postavit hned poté, co započal s budováním města. Od počátku se řecké, nebo spíš helénské náboženské zvyky mísily s místními pověrami a mravy, ačkoliv Řekům samozřejmě připadaly barbarské.

S druidy, posvátnými háji, mořskými vílami, podivným kultem uřezaných hlav, vyznávaným ligurskými obyvateli dnešního Aix, s menhiry, určenými k nepochopitelným obřadům, s hadem Uroborem, jenž na sebe později ve středověku vzal podobu provensálské Sirény či Meluzíny, se zakladatelé Massalie nehodlali smířit. Budiž jim připočteno k dobru, že se místní zvyky nesnažili, alespoň zpočátku, potlačovat násilím, ale že proti barbarským bohům postavili svoje vlastní bohy, kteří byli v jejich očích mnohem civilizovanější a především účinnější. Víme, jakou sílu představovala legenda o Héraklovi a veškerý boží jarmark spojený s jeho jménem.

Petrisova Massalia měla původně tvar jakéhosi srpu, jehož dolní špička se v místě dnešního Starého přístavu dotýkala pobřeží a horní dosahovala do míst, jimž se dnes říká *Butte des Carmes*, ale která si až do středověku uchovala charakteristický název *Rocca barbara*, protože právě z této strany bylo město barbary nejvíc ohrožené. Dolní špičku srpu chránila socha boha Apollóna, který v řecké mytologii fungoval nejen jako bůh Slunce a světla, ale v podobě delfína také a především jako ochránce námořníků. Delfín byl mytické zvíře. Řekové věřili, že dokáže vyvést lodě z bouří nebo zachraňovat trosečníky. Spojení takového zvířete s jedním z nejmocnějších řeckých bohů nemohli zdejší obyvatelé opomenout. Kolonie, jejíž obchod byl zcela závislý na lodní dopravě, se

zcela pochopitelně musela k takovému božstvu modlit a uctívat ho.

Chrám bohyně Artemis na horní špičce srpu byl logickým vyústěním víry plavců, kteří z Fókaie vypluli právě pod její ochranou. Nebyla to však původní Artemis, jež se stala ochránkyní panenství a o jejíž kráse se vyprávěly legendy. Jakmile ji potkal nějaký bůh či smrtelník, okamžitě se do ní zamiloval. Jenomže massalijská Artemis měla podobu Artemis z Efesu. Pořád to sice byla dcera Dia a Léty a Apollónova sestra, jenomže její podoba prošla v legendárním iónském městě Efes, ležícím na pobřeží Egejského moře v maloasijské bájné Lýdii, tedy nedaleko Fókaie, výraznou přeměnou. Tady už nepředstavovala jen ochránkyni panenství a lovu, ale jakousi univerzální bohyni matku, životelku všech tvorů. V nádherném chrámu, postaveném na její počest, jenž se stal jedním ze sedmi divů starověkého světa, vztyčili Efesští sochu, která do té doby neměla v helénském světě obdoby. Tři řady řader – těch řader bylo víc než patnáct – symbolizovaly mateřství. Podle tradice byla socha navíc v dolní části pokrytá šupinami, což v přeneseném slova smyslu znamenalo, že i ona se stala ochránkyní námořníků. Nejpodivnější však byla její bronzová hlava a ruce. Vypadaly jako černé! Černá bohyně? Černá víla? Černá madona, s níž se později setkáme v provensálských dějinách? Kamenné soše Artemis, nalezené při archeologických vykopávkách v Marseille a uchovávané v muzeu Borély, sice hlava a ruce chybějí, ale i to zvláštním způsobem potvrzuje existenci oné černé bohyně, protože zcela evidentně byly vyrobeny z jiného materiálu, nepochybně z bronzu. Není tedy